

Kanarik Yu.S., Volkovuch N.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

MEDIATION AS AN ALTERNATIVE WAY TO SOLVE CIVIL DISPUTES

Summary

The question of scientific and legal definition of mediation. Analyzed the existing legislation the definition of mediation as an alternative way of resolving civil disputes. Ukraine analyzed the draft law on mediation. The advantages of mediation as an alternative way of resolving civil disputes. By analyzing the conclusions that can be taken into account during the preparation of the draft Law of Ukraine «On mediation».

Keywords: mediation, mediation, alternative dispute resolution, conflict settlement.

УДК 342.72/.73

СУДОВИЙ ЗАХИСТ В СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Тептюк Є.П.

Черкаський районний суд Черкаської області

У статті досліджуються питання гарантування конституційного права громадян на доступ до публічної інформації. Аналізуються підходи до визначення системи гарантій права громадян на доступ до публічної інформації. Визначаються види, що складають систему гарантій права на доступ до публічної інформації. Акцентовується увага на ролі судового захисту в даній системі.

Ключові слова: публічна інформація, конституція, право, судовий захист, система гарантій.

Проблема реалізації та захисту прав людини – одна з найважливіших сфер сучасних наукових досліджень. Починаючи з вчень стародавніх мислителів (Платона, Арістотеля, Полібія) і до наших часів, філософи, соціологи, політики, правознавці, намагалися осягнути її сутність, окреслити історичні й сучасні параметри, проблеми, необхідні для цілісного її аналізу, практичного забезпечення прав людини і громадянина [1, с. 4].

Із прийняттям у 1996 році Конституції України було закріплено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3) [2, с. 143].

Зокрема, Конституцією України передбачається низка гарантій, однією із яких є право судового захисту, що передбачена статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Стаття 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації», визначає, що рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. Як вбачається з вищевказаних норм Конституції України та Закону України «Про доступ до публічної інформації», особлива увага в системі гарантування конституційного права на доступ до публічної інформації, приділяється судовому захисту.

У своїх наукових працях до окремих питань гарантування права на інформацію зверталися І.В. Арістова, І.Л. Бачило, М.С. Демкова, А.І. Марущак, Б.А. Кормич, О.В. Кохановська та інші.

Проте у більшості робіт увага науковців зосереджувалася на питаннях загальних інформаційних прав людини, а безпосереднє дослідження судового захисту права на доступ до публічної інформації не проводилося, що і зумовлює актуальність та необхідність дослідження цієї проблеми в рамках наукової статті.

Метою даної статті є визначення ролі та місця судового захисту в системі гарантій конституційного права громадян на доступ до публічної інформації в Україні.

Як зазначає Рабінович П.М., права людини реалізуються, через юридичну процедуру, яка встановлена державною владою [3, с. 7]. Тобто, гарантування передбачене певними механізмами встановленими державою. Згідно з Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії однаковою мірою визначають зміст і спрямованість діяльності держави, однаково обов'язковим для держави є також утвердження і забезпечення, як прав, так і свобод людини. В юридичній літературі існує ряд класифікацій прав людини, це свідчить про те, що безумовно об'єктивних і загально визнаних прав людини не існує. Разом з тим наявність різних поглядів до даної проблематики, потребує необхідності вироблення та визнання певного мінімуму загальних вимог до забезпечення правового становища особистості, які повинні бути забезпечені завжди і скрізь.

Найбільш оформленого і чіткого вираження розуміння прав людини знаходить у конституційному та поточному законодавстві держави.

Для конституційних прав і свобод є характерною власна система і ознаки, що відрізняє їх від інших прав і свобод. Це означає, що права і сво-

боди людини і громадянина наділені верховенством, оскільки всі інші права і свободи повинні відповідати їм, а також вони є правовою базою для прийняття всіх інших прав і свобод, що деталізують їх. Права і свободи є нормами прямої дії і мають гарантований захист [4, с. 119, 121].

Проте, у проблемі прав людини, має значення не те, які права визнані чи не визнані державою, оскільки в більшості конституцій світу проголошено і закріплено велике коло прав і свобод, а головною проблемою, ключовою проблемою виявляється забезпечення прав людини, яке розглядається в літературі, як вирішальний компонент стійкого розвитку [5, с. 4]. Державою мають бути створені всі необхідні умови для реалізацій закріплених в конституції прав людини. Що передбачає існування певної системи гарантування дотримання даних прав.

В Конституції України гарантії прав людини названо як визначальний фактор діяльності держави, задекларовано, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

В юридичній літературі існує ряд думок, щодо визначення поняття «гарантії прав і свобод людини», проте, на нашу думку найбільш точно це поняття розкрили Шемшученко Ю.С., Ющик О.І., які визначали, що гарантії прав і свобод людини і громадянина, це – обумовлені правовим статусом особистості передбачені законодавством діяння або акти, які зобов'язані здійснювати або утримуватися від них суб'єкти гарантії для забезпечення існуючих прав і свобод та забезпечення конкретної можливості їх реалізації суб'єктами цих прав і свобод [6, с. 42]. Дане визначення дає можливість найбільш точно та правильно визначити до якого виду відносяться ті чи інші гарантії прав та свобод людини. У вітчизняній юридичній науці існує ряд підходів до класифікації прав людини за їх видами. Виходячи із запропонованого поняття гарантії прав і свобод людини, класифікація прав людини має проводитися за ознакою суб'єкта гарантування прав і свобод людини. Основними суб'єктами гарантії прав людини є держава, визначені законом недержавні організації, установи та міжнародні організації. Виходячи з викладеного вище, ми можемо назвати три основні види гарантії прав і свобод людини і громадянина, юридичні гарантії, суспільні гарантії, міжнародні гарантії.

Юридичні гарантії – це такі діяння та акти публічної влади, які передбачені законом та передбачені для збереження існуючих прав і свобод людини і громадянина та забезпечення можливості їх реалізації суб'єктами цих прав і свобод.

Суспільні гарантії – це діяння або акти, які зобов'язані здійснювати визначені законом організації, об'єднання громадян, інші недержавні суб'єкти для забезпечення реальної можливості здійснення прав і свобод людини і громадянина суб'єктами цих прав і свобод.

Міжнародні гарантії – це дії та акти відповідних міжнародних організацій, які у передбачених національним законодавством та міжнародно-правовими актами випадках використовуються для збереження існуючих прав і свобод людини і громадянина та забезпечення

реальної можливості їх здійснення суб'єктами цих прав і свобод.

Разом з тим, з впевненістю можна стверджувати, що кожен з цих видів гарантії є ефективним лише у взаємодії з іншими видами гарантії. В цьому ми можемо пересвідчитись аналізуючи гарантії права на доступ до публічної інформації

Право на доступ до публічної інформації має конституційні засади. Стаття 34 гарантує свободу думки та слова. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Згідно зі ст. 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [2, с. 150]. Разом з тим, вказані норми Основного Закону повністю ґрунтуються на положеннях статті 10 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, статтях 18 та 19 міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Так, відповідно до вказаних міжнародних документів кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, здійснення цих прав може бути обмежено лише законом.

Парламентська Асамблея Ради Європи, членом якої є Україна з 1995 року неодноразово закликала органи влади в Україні, належним чином вирішити правове врегулювання доступу до інформації, дотримуватися Конституції України в частині свободи отримання інформації під час засекречування документів, а також відкрити доступ до офіційних документів, які були закриті для загального доступу, оскільки це суперечить закону (підпункт 13.17 пункту 13 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 05.10.2005 року).

На виконання даних зобов'язань 13.01.2011 року в Україні було прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації», який в свою чергу закріпив ряд гарантії забезпечення права на доступ публічної інформації регламентовані, а саме ст. 3 було закріплено: обов'язок розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; максимальне спрощення процедури подання запиту та отримання інформації; доступ до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації [7].

Як ми бачимо, законодавчо закріплено, ряд гарантії, які мають забезпечувати на належному рівні право доступу до публічної інформації. Саме вони, у практичному плані, мають бути

найбільш дієвими інструментами забезпечення права на доступ до публічної інформації.

Разом з тим, на нашу думку у практиці діяльного забезпечення права людини і громадянина на доступ до публічної інформації існує ряд невирішених проблем. Це насамперед стосується того, що органи державної влади, які є розпорядниками публічної інформації, та зобов'язані забезпечити доступ до публічної інформації, разом з тим являються і гарантом доступу до даної інформації. Це створює певний конфлікт інтересів, який на практиці призводить до порушення виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації». Це ми спостерігаємо як в діяльності центральних органів виконавчої влади так і в діяльності органів місцевого самоврядування. Наприклад органи влади почали ухвалювати так звані «переліки інформації, що не є публічною», і керівник органу влади, який відповідно до вимог закону повинен гарантувати доступ до публічної інформації, може на власний розсуд внести будь-яку інформацію до вищевказаного переліку та обмежити доступ до неї. Продовжується практика видання органами державної влади рішень з грифом «ДСК». Хоча, основною ідеєю Закону України «Про доступ до публічної інформації» було подолання надмірної таємності держави. Суспільству як і раніше не повідомляються навіть назви таких актів. Крім того, Відповідно до положень Закону обмеженню в доступі підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений». Однак, і на даний час, не поодинокі випадки, коли в доступі документу відмовляється, саме на підставі, того, що цей документ містить інформацію з обмеженим доступом.

Що ж робити в ситуації, що склалася? На нашу думку, подолати практику порушення права на доступ до публічної інформації можна лише через оскарження незаконних актів та дій розпорядників публічної інформації в суді.

Згідно статті 55 Конституції України всі права і свободи людини і громадянина захищаються судом, тобто право на доступ до публічної інформації гарантується в тому числі і через судовий захист. Крім того, стаття 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації», визначає, що рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. З вищевикладеного слідує, що беззаперечно судовий захист є гарантією права на доступ до публічної інформації.

Як вбачається з аналізу судової практики, кількість спорів, що оскарження дій посадових осіб, в частині не виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» з року в рік збільшується, що свідчить про те, що громадяни все частіше за захистом свого порушеного права на доступ до публічної інформації звертаються саме до суду

Разом з тим, судовий захист інформаційних прав людини в Україні не обмежений системою національних судів, він включає в себе такий міжнародний судовий орган, як Європейський суд з прав людини, він є міжнародним судовим органом у системі міжнародного контролю за виконанням Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року державами, які до неї приєдналися. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини 17 липня 1997 року. З метою ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини, 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання порушенням Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини.

Станом на 2015 рік Європейський суд ще не ухвалював рішень щодо доступу до публічної інформації проти України, однак цілком ймовірно, що такі рішення скоро з'являться. На даний час на розгляді Європейського суду з прав людини перебуває ряд позовів поданих проти України, серед них, зокрема, дуже цікава справа «Сергій Лещенко проти України», в якій відомий український журналіст оскаржує неправомірність відмови в отриманні копії договору за яким держава продала Віктору Януковичу землю в Межигір'ї. Також на розгляді в Страсбурзі – справи щодо відкритості матеріалів справ Конституційного Суду України та відкритості автобіографій кандидатів у народні депутати України. На наше переконання, рішення Європейського суду мають надзвичайно важливе значення у формуванні практики застосування Закону України «Про доступ до публічної інформації»

Аналізуючи викладене вище, ми з впевненістю можемо стверджувати, що саме судовий захист є основною гарантією конституційного права людини і громадянина на доступ до публічної інформації та займає окреме місце в системі гарантій реалізації конституційних прав людини і громадянина. Дану думку підтримують і автори даного закону, які при підготовці Коментаря до даного закону зазначили, що вони враховували судову практику застосування Закону після набуття ним чинності. [8], це свідчить про те, що саме при вирішенні спорів в суді відкриваються основні недоліки та протиріччя в законів, і саме ефективний судовий захист права людини на доступ до публічної інформації – це найбільш універсальний демократичний інструмент правової держави. Усі інші проблеми пов'язані із гарантуванням конституційного права громадян на доступ до публічної інформації виходять за межі цієї статті і становлять перспективні напрямки подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: Монографія / Кол. авторів; За редакцією Н. М. Оніщенка, О. В. Зайчука. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2007. – 424 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 138-156.

3. Рабинович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних положень). – Х., 1997. – 64 с.
4. Погорілко В. Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 652 с.
5. Тодыка Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 368 с.
6. Теоретико-методологічні проблеми визначення юридичних гарантій забезпечення прав та законних інтересів громадян: Наукова доповідь / Керівник автор. Кол. Ю. С. Шемшученко. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – 56 с.
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. 2939 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2939-17
8. Науково-практичний коментар до Закону України Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.president.gov.ua/docs/comment_api_final.pdf

Тептюк Е.П.

Черкасский районный суд Черкасской области

СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА В СИСТЕМЕ ГАРАНТИЙ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ГРАЖДАН НА ДОСТУП К ПУБЛИЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Аннотация

В статье исследуются вопросы обеспечения конституционного права граждан на доступ к публичной информации. Анализируются подходы к определению системы гарантий права граждан на доступ к публичной информации. Определяются виды, составляющих систему гарантий права на доступ к публичной информации. Акцентируется внимание на роли судебной защиты в данной системе.

Ключевые слова: публичная информация, конституция, право, судебная защита, система гарантий.

Тептюк Е.Р.

Cherkassy District Court Judge of Cherkassy Region

COURTING IN SUPPORT OF WARRANTIES CONSTITUTIONAL RIGHT TO ACCESS TO PUBLIC INFORMATION

Summary

This article investigates the question of guaranteeing the constitutional right of citizens to access public information. Analyzed approaches to definition of guarantees citizens' right to access to public information. Identify the species that make up the system guarantees the right of access to public information. The attention is focused on the role of judicial protection in the system.

Keywords: public information, constitution, law, judicial protection, the system guarantees.